

SZEMLE

Csomasz Tóth Kálmán: Maróthi György és a kollégiumi zene. Budapest, 1978. Akadémiai Kiadó. 240 l., 12 tábla.

Több alapvetően fontos magyar zenetörténeti forráskiadványa után az illusztris zenetudós, Csomasz Tóth Kálmán két évtizedes Maróthi-kutatásának eredményeit foglalta össze új művében. A bevezetőben a XVIII. századi református művelődési és iskolázási rendszerben a zenei műveltségnek, főként a zenei írásbeliségnek és kottaolvasásnak elmaradottságát, a középkori virágzó gyakorlat utáni teljes hanyatlását, sőt megszűnését jellemzi. Megismerjük a református énektanítás és énekgyakorlat hazai és külföldi hagyományait, amely magyar földön a többszölamú, „harmonias” énekléstől és a hangszeres, „szerszámos” zenéléstől, az orgonától is idegenkedett. Ezen a zenei analfabétizmusnak is nevezhető elmaradottságon akart segíteni Maróthi György (1715–1744), a debreceni kollégium kimagasló tehetségű, külföldön iskolázott, fiatalon elhunyt professzora. Életrajzának, a Bazelben végzett tanulmányainak, majd más svájci, németalföldi és német városokban tett utazásának, hazai működésének részletes bemutatása kettős forrásra támaszkodik. Egyrészt a debreceni Református Kollégium könyvtárában ma is megtalálható, külföldön vásárolt könyveire, bennük Maróthi saját kezű bejegyzéseire, dátumaira. Ennek alapján tanulmányi útjának, peregrinációjának állomáshelyei olykor napnyi pontossággal követhetők. A másik fontos forrás az a jelentős levelezés, amelyet az alig néhány évvel idősebb bázeli tanárával, később barátjával, Jakob Christoph Beck professzorral folytatott. (Kiadása: Staehelin, Ernst: *Die Korrespondenz des Basler Professors Jakob Christoph Beck 1711–1785*. Basel, 1968.) E levelek nyomán megismerjük Maróthi itthoni munkásságát, a debreceni műveltségi állapotokat, a kollégium zenei, kóruséneklési kultúrájának felvirágoztatásáért tett küzdelmét.

Maróthi külföldi útjáról német-svájci zenei kultúráját, héber, görög, latin, francia és német nyelvtudását, teológiai képzettségét és az iskolában nélkülözhetetlen pedagógiai felkészültségét hozta. Itthon az 1739. évi, Debrecen is érzékenyen sújtó pestisjárvány „zárlatát” használta fel zenei programjának megszervezésére. Ezekben a hetekben tétlenségre kárhóztatva küldöztette Bazelbe leveleit, hogy a hangjegyek és görög szöveg nyomtatásához szükséges betűtípusokat megrendelje. Levelei a hazai nyomdatörténetnek, főleg a debreceni nyomda múltjának különösen gazdag és érdekes dokumentumai. Ezt követően — életének még hátralevő rövid öt esztendejében — egész sor nyomtatott munkát: fordításokat (Osterwald: *A szent históriának summája*. 1735), tankönyveket (*Phaedrus*. 1740; *Minucius Felix*. 1740; *Flavius Eutropius*. 1741) és eredeti műveket (*Arithmetica vagy a számvetésnek mestersége*. 1743) adott ki. Valamennyi között a legfontosabb a zoltárokat és dicséreteket tartalmazó kottás énekeskönyve, 1740-ben egyszölamú dallammal és előszóval ellátva, 1743-ban pedig négyszölamú kóruséneklésre alkalmazott változatban (*A zoltároknak négyes nótájik*), a kottaolvasást és éneklést módszerezen bevezető *A Harmonias Éneklésről való rövid Tanítással*. Maróthi működésének korai halála vetett véget és csak egy évtized múlva, 1752-től támadt utóda Varjas János kollégiumi professzor személyében (1721–1786), aki feleségül véve özvegyét tovább folytatta munkásságát: újra kiadta a harmonias zoltárokat (1756) a módszeres bevezetést *A Zoltároknak a Kóták szerint való Éneklésének Mesterségének Rövid Summája* címmel kibővítve. Ujra megjelentette az *Arithmetica*t és több más Maróthi-tankönyvet, sőt maga újabbakat is szerkesztett.

Ami a Maróthi-mű zenetörténeti jelentőségét illeti, Csomasz Tóth Kálmán részletes elemzéséből megtudjuk, hogy mintáját, Claude Goudimel zoltárdallamait bizonyos önállósággal vette át. Megismerhetjük két zoltárnak és huszonegy dicséretnek négy-

szólamú kottáját a szövegek és dallamok eredetére vonatkozó részletes jegyzetekkel. Majd *Mesterségesebb nótájú énekek* címmel Johann Heinrich Kyburtz *Sing-Stunden* és Johann Caspar Bachofen *Musicalisches Halleluja* című kórus-gyűjteményéből (mindkettő megvolt Maróthi könyvtárában) átvett és magyar szöveggel ellátott tizenhat, tercettnek nevezett, háromszólamú kórusmű bemutatása következik. Közülük három Varjas János kiegészítő munkája eredményeként került a gyűjteménybe. Az énekek, dallamok utóéletét, hatását és elterjedését vizsgálva megállapítható, hogy néhány darab egyszerű dal formájában fennmaradt és belekerült Pálóczi Horváth Ádám gyűjteményébe, a régi kollégiumi kórusgyakorlatban azonban úgy, ahogy azt Maróthi elgondolta, nem tudott gyökeret verni. A református kollégiumi többszólamú éneklésnek kialakult ugyan egy egyszerűbb formája, amelyet a debreceni és sárospataki iskolák kórusának, a „kántus”-nak kéziratos gyűjteményei őriztek meg. Külön fejezet ismerteti „Kollégiumi melodiáriumok” címmel a hazai XVI–XVIII. századi kórusgyakorlat történeti hagyományait (iskolai zenés színjátszás, színpadi éneklés, temetési éneklés, vágáns dalok, táncdallamok, stb.). Itt találjuk annak a tizenhárom XVIII. századi kéziratos gyűjteménynek felsorolását, amely gyűjteményekből „a Maróthi által elindított karéneklési reform klasszikus anyagának nemcsak utóéletét, használatának módját, hanem kibővülését, sajátos stílusának, primitív írásbeliségének kialakulását is felmérhetjük” (201–202. lap).

A könyv utolsó fejezete „A népies daltól a népdal felé” címmel felvázolja azokat az összefüggéseket, azt a fejlődési vonulatot, amelyben a debreceni és sárospataki ének- és kóruskultúra a hazai „elmaradottabb műveltségi körből” (30. lap), a Maróthit körülvevő „szellemi légszomjúság csaknem állandóan szorongató érzése”-ből (68. lap) hovátovább mégis csak kibontakozott és hatott a felvilágosodás korától a kollégiumi diákkarokkal párhuzamosan felvirágzó diákköltészetre, a XIX. századi „népies” zenélésre, majd az igazi magyar dal, dallam, népdal felismerésre és a magyar hangszeres zene megteremtésére.

Csomasz Tóth Kálmán írása szoros értelemben zenetudományi munka. Ezért a be nem avatott olvasó részéről fokozott figyelmet, a zenei fogalmaknak — olykor még elemi ismereteknek is — tudatosítását igényli. A rendkívül fontos és érdekes zenetörténeti mondanivaló azonban sokszor érintkezik rokon, szomszédos szakterüle-

tekkel, az oktatás- és iskolatörténettel, könyv-, nyomda- és kiadástörténettel, a kéziratos és nyomtatott források bibliográfiájával, indítást adva e diszciplinák művelői számára további kutatásra, munkára. Csak példaként említjük, hogy fel kell majd kutatni a Bázalban járt magyar peregrinus diákok névsorát. Vagy: a monográfia olvasása közben különböző fejezetekben, olykor csak elejtett megjegyzésekben fedezhetjük fel a hazai zenei írásbeliség, írástörténet, paleográfia középkort követő jelentős fejezetének vázlatát. (Az újabkori nyomtatott és kéziratos zenei írástörténet nagyon hiányzó — Huszár Gál énekeskönyve időközben előkerült kottás első kiadását is feldolgozó — teljes keresztmetszetét a jeles Szerzőtől reméljük!) Nagyon fontosnak tartjuk a XVIII. századi nyomdatörténeti kutatásokhoz azokat az adatokat, amelyek a Maróthi — Beck levelezésből még további kiaknázásra várnak. Kiadástörténeti szempontból figyelemre méltók és továbbfejleszthetők a Maróthi- és Varjas-kiadványok példányszámára vonatkozó, elszórt adatok, megjegyzések.

Az érintkező szakterületek felől közelítve Csomasz Tóth Kálmán kitűnő zenetörténeti monográfiáját észrevettük némely — a műre egyébként távolról sem jellemző — hiányosságát is. Ezek között zavart keltőnek látjuk és csupán ezért említjük meg a kéziratos melodiáriumoknak a 202. lapon közölt jegyzékének hibáit, amely véleményünk szerint a tovább kutatóknak még sok fejtörést okozhat. Ajánlatos lett volna itt szoros, módszeres bibliográfiai rendet követni. Utalni kellett volna Stoll Béla bibliográfiájára (*A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája 1565–1840*. Bp. 1963), idézve annak tételszámaikat és lehetőleg követve annak elnevezéseit, időmegjelöléseit. Az attól való eltéréseket minden esetben indokolni kellett volna. Így a Kovács András-ék. (Stoll 296. sz.) 1777-es évszámát, a Veress Márton-ék. (Stoll 419. sz.) évszámának elhagyását és a Pataki melodiárium (Stoll 439. sz.) címét. Ilyen módon talán el lehetett volna kerülni még a kéziratok lelőhelyeinél beciszózt többszörös, nyilvánvaló tévedést is. A debreceni lelőhellyel említettek közül ugyanis a már idézett Kovács András-ék. és a Zemlényi-kézirat (Stoll 319. sz.) eredeti példánya (a másolattal közös tokban) az Országos Széchényi Könyvtárban, az első a Kézirat-tárban (jelzete: Oct. Hung. 534.), az utóbbi a Zeneműtárban (jelzete: Mus. 112.) található.

Könyv és könyvtár. XI. 1977. Szerk.: Csüry István. (A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve.) Debrecen, 1977, Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára. 197 l.

A debreceni KLTE Könyvtárának évkönyv sorozata negyedszázados múltra tekint vissza. Kezdetben speciális könyvtár-tudományi és bibliográfiai tanulmányok publikációs fóruma volt. Az évek során tematikája sokrétűen kibővült és gazdagodott, többek között bibliológiai, irodalomtörténeti, szociológiai, és művelődéstörténeti tárgyú írások közlésével. Ugyanakkor a szerkesztés egyre több hazai és külföldi szakembert vont be, egyre több tanulmány jelent meg idegen nyelven és ma már az Évkönyvet nemzetközi érdekű kiadvánnyként is számon tartják. A jubileumi kötet (1976) megjelenése alkalmából Fülöp Géza a *Magyar Könyvszemlében* (1977. 2. sz.) tekintett vissza az Évkönyv múltjára, részletesen foglalkozott eredményeivel és tudományos hasznosságával.

A legújabb kötet gazdag anyagában egyaránt találunk új könyvtártani eredményekről szóló beszámolókat, könyvészeti kuriózumokat és szövegközléseket, a könyvtárak tudományos műhelyként való működésével foglalkozó tanulmányt, irodalomtörténeti közleményeket.

A kötet nyitótanulmányában *Az 1910-es Népkönyvtári címjegyzék ideológiája* címmel Bényei Józsefné ismerteti a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa által közrebocsátott kiadványt. A népkönyvtárak és kisebb közkönyvtárak részére ajánlható művek magyarázatok jegyzéke összegzője, reprezentatív kifejezője volt az államilag létrehozott, hivatalosan támogatott népkönyvtárak ideológiájának. A tanulmány visszatekint a népkönyvtárak múltjára, szervezési gondjaira, majd részletesen szól a *Népkönyvtári címjegyzékről*.

Csüry István, az évkönyv-sorozat szerkesztője, *Könyvtári kutatások Debrecenben* c. tanulmányában az 1950–1975 közötti időszak eredményeiről, valamint országos jelentőségű és több szempontból még ma is megoldásra váró gondokról, problémákról szól.

A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában fedezte fel Ember Ernő Wespriemi Istvánnak, a magyar orvostörténelem megalapítójának József császárral 1770. május 18-án folytatott beszélgetését. A szerző kiegészítő adalékokkal bizonyítja a beszélgetés hitelességét. 1975-ben került a debreceni Egyetemi Könyvtár tulajdonába Milotai Nyilas Istvánnak az 1621-ben Kolozsvárott kiadott Agendája. Gombáné, Lábos Olga a könyvben található

bejegyzések ismertetésén túl, az Agendát Milotai teljes életművében is elhelyezi. Lengyel Imre a Teleki-téka keletkezés-történetét egészíti ki új adatokkal Teleki Sámuelnek Jakob Christoph Beckhez írott levelei alapján. Részletesen foglalkozik a Teleki-életrajz néhány kérdésével, közli e levelek eredeti szövegeit.

Kirchenslawische Bücher aus der Klosterbibliothek zu Mária-pócs címmel Ojtozi Eszter ismerteti a debreceni Egyetemi Könyvtár tulajdonában levő, egyházi szláv nyelven írott könyvek történetét és közli jegyzéküket is.

Arany János Byron-fordításaival Pukánszky Fábán Judit közleménye foglalkozik. Az 1859-es kritikai kiadásban található változatot veti össze a korábbi, 1845-ös változattal.

Dieter Schmidmaier a németországi és ausztriai 17. és 18. századi könyvtárpedagógiai törekvések példáján mutatja be a könyvtár- és közneveléstörténet közötti kölcsönhatást (*„Geschichte der Bibliotheken – Geschichte der Erziehung“*). Gyulai Pál születésének százötvenedik évfordulója alkalmából Sonkoly István a szokástól eltérően nem Gyulai kritikái és irodalomtörténeti munkásságát idézi, hanem lírájáról szól, mégpedig *A sellő* c. vers négy különböző megzenésített változatát veti össze. Tóth Béla Maróthy György három kiadatlan levelét közli, kitér a levelek stílus-sajátosságaira, különös tekintettel a humanista epistola hagyományaira. Varga Zoltánné egy 1920-as ismeretlen *Népszava Naplart* mutat be, s közben részletes tartalmi és ideológiai elemzést nyújt.

Az Évkönyv érdekes és értékes tanulmányaival, közleményeivel tanúskodik a debreceni könyvtári műhely eredményes munkájáról.

B. JUHÁSZ ERZSÉBET

Dévaványa nagyközség története. Szerkesztette GAÁL József. Dévaványa, 1978. Községi Tanács. 279 l. 20 t.

Alapos forráskutatás és színvonalas megírás jellemzi ezt a hozzáértéssel és nemes értelemmel vett lokálpatriótizmussal készült monográfiát. Mivel az átfogó igényű fejezetek nem tették lehetővé kisebb tematikai egységek lebontását, és a névmutató sem vetített ki „könyvtár” vagy „olvasókör” címszavakat, féltő, hogy futólagos tájékozódás során még a könyvtártörténetesek is átsiklanak majd GAÁL József kitűnő munkája fölött. Pedig forrásszövegek és frissen feltárt, értékes levéltári adatok egész sorát lehet benne találni.

GAÁL monográfiájából kiderül, hogy a századforduló óta dinamikusan fejlődő község mindig igényelte a specializált profilú könyvtárakat és szívesen áldozott is érte, ha a szükség úgy hozta magával. Időrendi sorrendben az alábbiakról értesülünk: Polgári Olvasókör (1861 — ?), Iparos Olvasókör (1889 — 1944), 48-as Olvasókör (1898 — ?), Szervezett Munkások Olvasóköre, Földművesek Olvasóköre, Tökerészi Olvasókör (az ellenzéki érzelmű tanyavilág találkozó helye), Református Olvasókör és Katolikus Olvasókör (valamennyi 1900 után). A felszabadulást követő időkben ez a szétszórtság megszűnt és az egyes könyvtárak funkcióját a Községi Népkönyvtár vette át.

Már a vázlatos áttekintésből is világosan kitetszik, hogy Dévaványa könyvtárügyének reprezentatív intézménye az utóbbi száz évben az Iparos Olvasókör volt s jelképesen ez biztosította a kontinuitást a megújuló, szocialista könyvtári szervezet számára is. A monográfia — más keretek közé ágyazva ugyan („Iparosodás” 121 — 125. passim; „Kulturális élet tegnap és ma” 255 — 259. passim) — valóban ezt a fejlődési vonalat dolgozza ki részletesebben.

GAÁL József adatai szerint az Iparos Olvasókör 1889-ben alakult, belügyminiszterileg jóváhagyott alapszabályokkal és külön házi használatra kialakított működési (használati, kölcsönzési) szabályokkal. Az előbbi kivonatossan, az utóbbi teljes egészében köztve is van (121 — 122.). Az évi beszerzési keret kb. 30 Ft. volt, mely összeg fölött egy három tagú könyvtárfejlesztési bizottság diszponált. Az első könyvtáros CZUDOR József kovácmester volt. A könyvtár állományáról semmi biztos adatunk nincs, de amikor az Olvasókör 1895. február 10-én beleolvadt az Iparoskörbe, 3 hírlapi előfizetést, 94 db. könyvet és 321 Ft. készpénzt rögzítettek a jegyzőkönyvbe. 1901-ben az iparos ifjúság részére külön könyvtárrészleg alakult, 1932-től 1944-ig pedig „Iparosok és Kereskedők Olvasóköre” címen ismét önállósult a könyvtár munkája. Könyvtárosai ekkor IFJ. BEREZCKI Zsigmond és TÓTH Albert szabó mester voltak, és a könyvállomány nagyságrendje ekkor már 960 kötetre rúgott. A könyvek zöme magyar és világirodalmi jellegű volt és csupán kisebb hányada minősült (ipari) szakkönyvnek.

A felszabadulás után erre az alapvetésre épült a folytatás. A Községi Népkönyvtár 1945-től egyedül vállalta a sokirányú ismeretterjesztés gondját és irányította a nagy kiterjedésű ványai határban működő 7 fiókkönyvtár munkáját. 1949-ben a gyomai kerületi könyvtár járult hozzá a fejlesztéshez, 1954-ben a dévaványai kultúrház részlegként működött. A könyvtárosi teendőket

eleinte egy pedagógus, utóbb a kultúrház vezetője látta el. A fordulatot 1962. hozta meg, mikor a könyvtár új helyiségbe költözött s egyúttal függetlenített könyvtárvezetőt kapott a jelenleg is itt dolgozó PALLAGHY Sándorné személyében.

A ványai könyvtár ma a fejlődés gondjával küzd: a könyv- és hírlapolvasó mellett gyermekkönyvtár és zenei könyvtár is léte-sült zenegépekkel és igényes lemeztárral kiegészülve, miközben a helyiséghiány és a raktári terület csökkenése egyre fenyegetőbbé válnak. A könyvtári állomány napjainkban eléri a 25 000-et, az előfizetett folyóiratok és hírlapok száma pedig kereken a 60-at. Az évi könyvforgalom átlag 50 — 55 000, a rendszeresen olvasók száma 2000 — 2500 között van. Ilyen gyökeres változásokat hozott Dévaványa nyaközszég életébe az új, szabad élet.

A Községi Tanács nemcsak a könyvtár fejlesztését tartja fontosnak, hanem a helytörténeti kutatásokat is. Jelen kiadvány sem születhetett volna meg támogatása nélkül, melyet a GAÁL József ny. főorvos vezette szerkesztő bizottság és a köré tömörült Helytörténeti Bizottság-i munkaköz-ség sok névtelen, de lelkes és tudós tagja hozott tető alá. Az ízlésesen megtervezett, gazdagon illusztrált szép kötet tipográfiai munkálatait a világhírű Kner Nyomda végezte, nevéhez méltó módon.

V. KOVÁCS SÁNDOR

Eesti kirjandus võerkeeltes [Eszet irodalom idegen nyelveken]. Bibliografianimestik [Bibliográfiai jegyzék]. Koostanud M. Mauer. Tallin, 1978. Eesti NSV Kultuuriminstreerium — Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu. 244 l.

Hazánkban a finnugor népek irodalma iránt az átlagosnál nagyobb az érdeklődés. A magyar szakos egyetemisták egy vagy két, a finnugor szakosok több felében át tantárgyként is foglalkoznak a rokon népek kultúrájával és irodalmával. Így érthető, hogy az egyre inkább jelentkező szükségletet kielégítendő, a közelmúltban főleg a finnek, de más uráli népek irodalmának magyar fordításairól, sőt a vonatkozó magyar nyelvű szakirodalomról is jelentek meg nálunk bibliográfiák. E munkák közül a legteljesebb Jávori Jenő összeállítás: *A finnugor népek irodalmának bibliográfiája*. Bp., 1975. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 632 l.

Mauer kiadványa, amelyet a Tallini Állami Könyvtár rotaprint eljárással állított elő, az általános érdeken túl számunkra

finnugor szempontból is számba veendő. Az idegen nyelven önállóan megjelent észtt irodalmat dolgozza föl, valamint azokat az antológiákat, amelyek számottevő vagy túlnyomó részben észtt anyagot tartalmaznak. A gyűjteményeket az egyes írósköig bontja le. A bibliográfia észtt, orosz és angol nyelvű bevezetővel és előszóval (5—24) indul. Majd a feltárt gyűjtemények leírása következik (27—38). A népköltészeti antológiákat nem bontja, hozza viszont az átültetés nyelvét, a cím észtt fordítását, az olyan gyűjteményeknél pedig, amelyek íróktól, költőktől közölnek, azok neveit is. Ezután található a legterjedelmesebb rész: az egyes írók, költők betűrendjében nyelvenként elkülönítve időrendben és írásként a munkáikból készült fordítások fősorolása (41—215). A sajtóban és az észtt szempontból kevésbé jelentős antológiákban megjelent művek elhagyásától eltekintve a gyűjtés megközelíti a teljességet. Segítségével Jávori bibliográfiája néhány helyen szintén pontosítható és kiegészíthető (Ez esetenként fordítva is áll). Mauer az eredeti észtt címeket szintén közli, ami számunkra igen hasznos, mert ezt — különösen az egyes verseknél és rövidebb prózá írásknál — hazai kiadványaink nem, vagy csak igen hiányosan jelölik. Mauer bibliográfiája nagy, fáradságos, pontos, autopszia alapján végzett gyűjtés eredménye. Az 1778-tól 1977-ig terjedő időből huszonhat nyelvből több mint ezerkét-száz adatot közöl. Magyarul — az utóbbi évek megélenkült műfordítói tevékenységének is köszönhetően — 87 észtt szerzőtől olvashatunk. Németre 94, finnre 85, eszperantóra 31, lengyelre 29, csehre 27 észtt írótt fordítottak. A finn átültetések száma, az egyes műveket és azok terjedelmét tekintve bizonyára felülmúlja a magyarét. A bibliográfiát névmutató (219—230), nyelvű mutató (231—238) és tartalomjegyzék (239—244) zárja. A nyelvek szerinti mutatókban az egyes szerzők ábecérendben állnak, mellettük pedig utalás van az illető fordítások tételszámára.

Az összeállítás a Szovjetunió nyelveire nem terjed ki. Ezt — hacsak már más kiadvány nem tette meg — érdemes lenne pótolni. S természetesen örülnénk, ha majd a folklór-antológiák bontásának és ezekben az eredeti címek megállapításának nehéz munkáját is elvégeznék. Megemlítjük, hogy Leberecht művének, a *Fény Koordibannak* a 495. tételszám alatti fordítása nem Budapesten, hanem Bukarestben jelent meg, fordítója pedig Dobó, nem Dobá Ferenc (Jávori a fordítót itt nem közli, a lapszámot pedig tévesen 196 helyett 298-nak adja meg). Mai Talvest *Mocsári ördögök* című színművét Zoltán Lajos, nem Lajos Zoltán ültette át. A következő munka meg kima-

radt a bibliográfiából: *Aleksis Rannit 22 verse*. Ford. Abláncy György. Helsinki, 1965. Soumalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy. 60 l. E kötetet a helsinki finnugor kongresszusra adták ki ezer példányban.

Mauer könyvéhez hasonló összeállítás Finnországban is jelent meg. Sulo Haltsonen az önállóan megjelent finn nyelvű műirodalom könyvészetét állította össze (*Suomalaisista kaunokirjallisuutta vierailta kielillä*. Helsinki, 1961. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 138 l.). Haltsonen bibliográfiája frissebb itthoni kiadványainkhoz képest magyar vonatkozásban nem tartalmaz újat. Irodalomszociológiai szempontból azonban — az észtt kiadvány mellett is — érdekes látni, hogy egy másik kis nép, egyben egy másik finnugor nép irodalmából milyen nyelvre és mennyit fordítottak.

A. MOLNÁR FERENC

Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. Jubilejný zborník. Bratislava, 1977. Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, 320 lap.

A Kassán működő P. J. Šafárik Egyetem bölcsészeti karát Eperjésen helyezték el, és az egykori pedagógiai főiskola egyetemmé fejlődésének 15. évfordulójára készült ez a képekkel, illusztrációkkal gazdag kötet. Az egyes tanszékek vezetői beszámolnak tanszékiük munkájáról általában, valamint a tanszék dolgozóinak tevékenységéről, és ezt a beszámolót bibliográfia követi. Számunkra ez a bibliográfia a tanulságos és a jelentős, hiszen így, egy helyen találhatjuk a szlovák tudomány egy figyelmet érdemlő műhelyének termékeit. A filológusok külön örvendenek azon, hogy a szlovák nyelv és irodalom, a nyugat-európai nyelvek filológiai és a történelmi tanszék munkatársainak munkásságáról, alapos, jól dokumentált, még a kisebb recenziókra is kiterjedő bibliográfiában lapozhatnak. Hadd emeljük ki mégis az ukrán nyelv és irodalom tanszékének munkáját, hiszen Szlovákia egy nemzetiségének kulturális törekvéseit ismerjük meg ezáltal. Ezen belül Helena Rudlovčaková dolgozatait értékelni különös hangsúllyal, a magyarul is olvasó, beszélő kutatóná a ruszin-magyar érintkezéseknek is elismert szakértője. A szlovák nyelv és irodalom tanszékének vezetője, Pavel Petrus Vajanský-kutatásaival hívta föl magára a figyelmet, a magyar vonatkozások feltárása a két irodalom kapcsolattörténetéhez szolgáltart érdekes adalékokat.

A tájékozódást a német és az orosz nyelvű összefoglalók könnyítik meg a szlovákul nem értők számára.

A bibliográfiák használhatóságát az ügyes tipografizálás növeli. A recenziókat más betűtípussal szedték, mint az önálló műveket, és mindenütt feltüntették, hogy a dolgozathoz járul-e idegen nyelvű rezümé.

FRIED ISTVÁN

Études sur la presse au XVIIIe siècle. Centre d'Études du XVIIIe siècle de l'Université de Lyon II. Presse Universitaire de Lyon, 1978. N° 3. 100.

A francia időszaki sajtó nagy utat tett meg Renaudot *Gazetteje* (1631) megszületése óta a XVII. és XVIII. század folyamán. Igaz, hogy Angliában a forradalom után a sajtó szabadabban fejlődött, míg Franciaországban a cenzúra erősen korlátozta a sajtó kibontakozását. Az első londoni napilap már 1702-ben megjelent, a párizsi csak 1777-ben (*le Journal de Paris*). A XVIII. század derekán mintegy nyolevan francia periodikát tartanak számon; a forradalom idején számuk meghaladja a kétszázat. Az irodalmi lapok leggyakrabban kis formátumban jelennek meg, a *Mercure de France* (1672–1791) s a *L'Année littéraire* i 12e alakban, a *Journal des Savants* (1665–1792) folyóirat 4e-ben, a gazettes-ek általában szintén negyedrébten. A jezsuita alapítású, hitvédő *Journal de Trévoux* (Ou Mémoires pour l'histoire des sciences et des Beaux-Arts, publiés à Trévoux, tous les deux mois de 1701 à 1767) emlékirat-gyűjtemény irodalmi keretét öltve jelent meg.

A XVIII. századi francia sajtótörténeten dolgozó lyoni csoport 1975-ben megjelent előző kötete óta két témát dolgozott fel. Az egyik, a *Mémoires de Trévoux*-ról készült cikkgyűjtemény a *Dixhuitième siècle* jezsuitákról szóló különszámában (1976) jelent meg. A másik, témaválasztásában talán szükségnek látszó, valójában nagy anyaggyűjtésen alapuló témakör: sajtó és történelem a XVIII. században az 1734. év sajtójára alapozva. Ez a grenoble-i csoporttal és különböző egyetemek szakembereivel közösen művelt téma tulajdonképpen a Chambéryben rendezett kollokvium s vita tárgya volt, amelynek anyaga megjelenés alatt áll: *Presse et histoire au XVIIIe siècle, l'année 1734* (CNRS-Lyon). Ezzel a tudományos eszmecserevel kapcsolatos a jelen kötetbe került néhány tanulmány közös tematikája, az újság előadásmódja az „esemény” (l'événement) bemutatásával, s a hírlapok nyelvi, retorikai problémái.

Claude Labrosse, *Stratégie et discours* : les nouvelles de Pologne dans quelques périodiques français de décembre 1734, elemző írá-

sa a lengyel örökösödési háború politikai híreinek és kommentárjainak feldolgozásával foglalkozik, a holland és francia gazettek, a *Mercure historique et politique*, a *Mercure de France* 1734. évi számai nyomán. Az esemény és történet összefüggéseit a politikai sajtó funkciója szemszögéből vizsgálja egy másik szerző, P. Retat, *Les gazettes: de l'événement à l'histoire* címmel, hangsúlyozva az információ közlésformájában mutatkozó fejlődési tendenciát. Ugyanakkor rámutat a kor historikusai elmarasztaló megjegyzéseinek okaira, a sajtó tévedéseire, elfogultságára vagy megbízhatatlanságára utaló nézetekre. Bayle egyik levelében a sajtóról azt írja, hogy az „a történelem ostora és pestise”; P. Rabin a történeti közlés mód naivságát kifogásolta a *Réflexions sur l'histoire* írásakor. Egyesek előítélete és mások sajtóval szembeni jogos fenntartása fokozza érdeklődésünket olyan írók munkássága iránt, mint Marivaux, aki a *Le Spectateur français* (1722) szerkesztette, Prévost, aki a *Le Pour et Contre* (1723–1740) színes lapot adta ki, valamint Marmontel, s különös tekintettel Diderot működésére. Az új magatartás jellemzéséről olvashatunk R. Favre: *Montesquieu et la presse périodique* témájú dolgozatában, amelyben a szerző Montesquieu modernségét emeli ki Voltaire-rel szemben. Az országos hatású és a helyi sajtó közéleti, politikai és irodalmi szempontú értékelése, a felelt XVIII. századi franciaországi sajtóviszonyok vizsgálata a korszak feltárásának eredményesen kutatható területe. Ebbe a témakörbe tartozik M. Gasc, *La naissance de la presse périodique locale à Lyon* és P. Retat, *Rétorique de l'article de journal: les Mémoires de Trévoux* 1734. c. írása, mely utóbbi formai, műfaji, nyelvi, kifejezésbeli és stílustörténeti problémákra is kiterjed. A témák együttese a XVIII. századi francia sajtótörténet legújabb kutatási eredményeiről nyújt képet.

HOPP LAJOS

Yerushalmi, Y. H.: *Leaves from the Oldest Illustrated Printed Haggadah*. Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 1974. 18, 16 t.

A szerző — a Harvard professzora — *Haggadah and History* címen gazdagon illusztrált könyvet adott ki a nyomtatott Haggáda ötszáz évéről (Philadelphia 1975.). Két magyar Haggáda szerepel benne mindössze: A Zádor István illusztrálta (1924) és az OMZsA által kiadott (1942). Összesen hat táblán (137–140, 163–164).

Ehhez csatlakozik a 252 példányban nyomott bibliofil kiadvány: Az első illusztrált Haggáda-nyomatvány lapjai.

Ebből 9 levél őrződött meg, mind a genizában. Az első három E. N. Adler gyűjteményében került elő (ma a New York-i Jewish Theological Seminary of America tulajdonában). Kettőt belőle a Soncino Gesellschaft 1927-ben bibliofil kiadásban jelentetett meg. A. M. Habermann újabb levelet talált Cambridge-ben (Kirjath Sepher XXXVIII [1962/63], 273.), e sorok írója ugyanott ötöt (SBB VII [1965], 26–36.). Egy azonos az Adler-gyűjteményben találhatóval.

Ezeket a lapokat — a duplum kivételével — Jerushalmi professzor kiadta facsimilében. A bevezető tanulmányban megálapítja, hogy az Adler-gyűjtemény lapjai is két példányból valók. A nyomás helyét és idejét illetően — 1515 körüli konstantinápolyi nyomtatványnak tartották — nem tud dönteni: Vagy török, vagy spanyol-portugál eredetű.

A pompás kiadvány megjelenése korainak bizonyult. Nyilván már nem tudta felhasználni A. M. Habermann két közleményét (Kirjath Sepher XLVII [1971/72], 159–161, 504.). Ezekben újabb négy levelet mutat be a cambridge-i genizából. Ladino szövegek olvashatók bennük. A betűtípusok összevetéséből arra az eredményre jut, hogy a Soncínok egyike nyomatta Törökországban 1527–1530 körül.

Habermann megjegyzi még, hogy a cambridge-i genizában a Haggáda különböző lapjaiból további példányok találhatóak.

A bibliofil kiadvány szépségéből és értékéből mindez nem von le semmit. A kutatás minden nappal tovább lép. A második kiadás így tetemesen bővíthet.

SCHIEBER SÁNDOR

Bibliographie juristischer Festschriften und Festschriftenreihe. 1967–1974. Deutschland—Schweiz—Österreich. Bearb. von Helmut DAU. Bielefeld, Verl. Kurt. Runge, 1977. 546 p.

H. Dau (Állami Könyvtár, Nyugat-Berlin) munkája az 1967–1974. közötti időszakban, különböző címeken (Festschrift, Mélanges, Beiträge stb.) megjelent alkalmi kiadványokat, az ún. (jobb magyar megnevezés nincsen) jogi „emlékkönyveket” és az ilyen jellegű sorozatokat dolgozza fel egyes európai országok területéről. Az ilyen jellegű munka elég ritka a jogi könyvészeti irodalomban. Előzményei az 1962-ben és 1967-ben megjelent, hasonló jellegű kötetek, amelyek gyűjtését a mostani kötet újabb

adatokkal egészíti ki. Az 1945. évvel megkezdett s most már harminc év anyagát összegyűjtő és feldolgozó tevékenységét a szerző folytatja s — amint ezt a műből megtudjuk — a mostani kötet időpontjának lezárását követő anyagot is közzé fogja tenni.

Az „emlékkönyvek” megjelölés alá fogható anyagot tulajdonképpen elég nehéz elhatárolni. Szigorúan formai szempontok — ahol maga a mű feltűnteti azt, hogy bizonyos „ünnepi” alkalomból jelent meg — alapján ez az elhatárolás következetesen keresztül vihető. De kérdéses, hogy ez a kritérium önmagában elegendő-e, s nem volna szükséges valamilyen más, tartalmi ismérvet is keresni a feltétlenül legalább ilyen értékű egyébre, de az alkalmosszerűséget fel nem tüntető alkalmi kiadványok gyűjtéséhez.

Az ismertetett munka első (A.) része a személyek (jelentős szerzők, oktatók, jogalkalmazók stb.) tiszteletére és különböző események (kongresszusok, évfordulók stb.) alkalmából megjelent gyűjteményes munkákat tartalmazza (282 mű). Az egyes munkákban közzétett személyi stb. bibliográfiákra a feldolgozás külön is utal. A felsorolt emlékkönyvek anyagát elemzőleg is feldolgozó rész a munka következő (B.) része, amely a tulajdonképpeni bibliográfiai rész. Az elemzőleg feldolgozott anyagot (kb. 6200 adat) a mű kb. 60–70 betűrendbe sorolt címszó alatt állítja össze. A bibliográfiai rész kezelését részletes szerzői mutató (ehhez külön mutató az életrajzi adatokat tartalmazó anyagról), valamint tárgymutató (a munka C. része) biztosítja. A munka angol, francia, német nyelveken kiadott műveket dolgoz fel. A feldolgozott műveket felsoroló fejezet legnagyobb részben az NSZK területén megjelent műveket tartalmaz s bár a munka címe a „Németországban” megjelent művekre utal, csak igen ritka (pl. 258.) tétel az NDK-ban megjelent anyag.

A számítógépi technikai megoldásoknak a jogi információszolgáltatás területén való térhódítása ellenére is napról-napra jelennek meg ennek a feladatnak ellátását célzó, újabb munkák. Ez azt látszik bizonyítani, hogy a számítógépes technika mellett — esetleg arra alapozva — mindig határozott igény van olyan művek iránt, amelyek a felhasználó: elsősorban a tájékoztatási szakember íróasztalára viszik az információt tartalmazó, sokszor hagyományos technikával összeállított művet. Az ilyen jellegű művek sorában az ismertetett, lelkiismeretesen gyűjtött, mintaszerűen feldolgozott, jól kezelhető anyagot tartalmazó mű az információszolgáltatás időálló értékű, megbízható standard munkaeszköze.

NAGY LAJOS

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Sándor István

A kézirat nyomdába érkezett: 1979. I. 23. — Terjedelem: 9.8 (A/5) iv
79.6716 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Papp László</i> : Ismeretlen 15. századi kódex a Piarista Könyvtárban	113
<i>D. Szemző Piroska</i> : A „Nővilág” megszűnési körülményei	126
<i>Lakatos Éva</i> : Lapkiadás mint üzlet	140
<i>Lengyel András</i> : A Mentor Könyvkereskedés történetéhez	164

KÖZLEMÉNYEK

<i>Bitskey István</i> : A német barokk irodalom magyarországi recepciójáról	183
<i>Tóth Béla</i> : Debreceni könyvkereskedő a 18. században	187
<i>Szilágyi Ferenc</i> : Toldy Csokonai-kiadásának történetéhez	188
<i>D. Szemző Piroska</i> : Az Egyetemi Nyomda fejlődéstörténetéhez	191
<i>Kozocsa Sándor</i> : Türr István exlibrise	193
<i>Markovits Györgyi</i> : A Kanadai Magyar Munkás 1944-ben	193

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

<i>Vizkelety András</i> : Ismeretlen, magyar vonatkozású kódexek Münchenben	198
<i>Borsa Gedeon</i> : Budai délkörre készült újabb falinaptár az 1495. évre	202

FIGYELŐ

<i>Varga József</i> : Károlyi Mihály levelezése	211
<i>Dán Róbert</i> : Hungarika az oxfordi Bodleianában	212
<i>Fried István</i> : Horváth János-émlékkiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban	214
<i>Kókay György</i> : A hazai egyházi könyvtárak kéziratkatalogusainak kiadása	215

SZEMLE

<i>Csomasz Tóth Kálmán</i> : Maróthi György és a kollégiumi zene. Bp. 1978. (<i>Holl Béla</i>)	217
<i>Könyv és könyvtár XI.</i> Debrecen, 1977. (<i>B. Juhász Erzsébet</i>)	219
<i>Dévaványa története.</i> Dévaványa, 1978. (<i>V. Kovács Sándor</i>)	219
<i>Eesti kirjandus võõrkeeltes.</i> Bibliografianimestik. Talinn, 1978. (<i>A. Molnár Ferenc</i>)	220
<i>Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae.</i> Bratislava, 1977. (<i>Fried István</i>)	221
<i>Études sur la presse au XVIIIe siècle.</i> Lyon, 1978. (<i>Hopp Lajos</i>)	222
<i>Yerushalmi, Y. H.:</i> Leaves from the Oldest Illustrated Printed Haggadah. Philadelphia, 1974. (<i>Scheiber Sándor</i>)	222
<i>Bibliographie juristischer Festschriften und Festschriftenreihe 1967—1974.</i> Bielefeld, 1977. (<i>Nagy Lajos</i>)	223

Ára: 20 Ft

Előfizetés egy évre: 80 Ft

INDEX: 25 543
ISSN 0025-0171

SOMMAIRE

<i>Papp, László</i> : Un codex inconnu du XV ^e siècle, à la Bibliothèque Centrale des Piaristes	113
<i>D. Szemző, Piroška</i> : Les circonstances de la cessation de la revue „Nóvilág” (Monde des Femmes)	126
<i>Lakatos, Éva</i> : La publication de journaux comme affaire commerciale	140
<i>Lengyel, András</i> : A l'histoire de la Librairie Mentor	164

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Bitskey, István</i> : Sur la réception du littérature baroque allemand en Hongrie	183
<i>Tóth, Béla</i> : Un libraire de Debrecen au XVIII ^e siècle	187
<i>Szilágyi, Ferenc</i> : A l'histoire de l'édition des oeuvres de Csokonai par Toldy	188
<i>D. Szemző, Piroška</i> : A l'histoire de l'évolution de la Presse Universitaire	191
<i>Kozocsa, Sándor</i> : L'ex-libris d'István Türr	193
<i>Markovits, Györgyi</i> : La revue „Kanadai Magyar Munkás” (L'Ouvrier Hongrois de Canada) en 1944	193

ANCIENS LIVRES HONGROIS

<i>Vizkelety, András</i> : Des codex inconnus ayant un rapport hongrois, à Munich	198
<i>Borsa, Gedeon</i> : Un calendrier mural construit d'après le méridien de Buda, pour l'année 1495	202

CHRONIQUE

<i>Varga, József</i> : La correspondance de Mihály Károlyi	211
<i>Dán, Róbert</i> : Une Hungarica dans la Bodleiana d'Oxford	212
<i>Fried, István</i> : Une exposition commémorative en l'honneur de János Horváth, à la Bibliothèque Nationale Széchényi	214
<i>Kókay, György</i> : La publication des catalogues des manuscrits des bibliothèques ecclésiastiques	215

REVUE

<i>Csomasz Tóth, Kálmán</i> : Maróthi György és a kollégiumi zene. (György Maróthi et la musique aux collèges.) Bp. 1978. (<i>Holl, Béla</i>)	217
<i>Könyv és Könyvtár XI.</i> (Livre et Bibliothèque XI.) Debrecen, 1977. (<i>B. Juhász, Erzsébet</i>)	219
<i>Dévaványa története.</i> (L'histoire de Dévaványa.) Dévaványa, 1978. (<i>V. Kovács, Sándor</i>)	219
<i>Eesti kirjandus võõrkeeltes.</i> Bibliografianimestik. Tallinn, 1978. (<i>A. Molnár, Ferenc</i>)	220
<i>Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae.</i> Bratislava, 1977. (<i>Fried, István</i>)	221
<i>Études sur la presse au XVIIIe siècle.</i> Lyon, 1978. (<i>Hopp, Lajos</i>)	222
<i>Yerushalmi, Y. H.</i> : Leaves from the Oldest Illustrated Printed Haggadah. Philadelphia, 1974. (<i>Scheiber, Sándor</i>)	222
<i>Bibliographie juristischer Festschriften und Festschriftenreihe 1967-1974.</i> Bielefeld, 1977. (<i>Nagy, Lajos</i>)	223